Tim Dowley

Sfidarea Holocaustului

10 creștini curajoși care i-au ajutat pe evrei

Traducere de Dana Sisoeva

CASACĂRȚII
Oradea, 2020

© Tim Dowley 2020
Toate drepturile rezervate.
Apărută în limba engleză, în anul 2020, cu titlul *Defying The Holocaust*. Tradusă și tipărită cu permisiunea The Society for Promoting Christian Knowledge, Londra, Marea Britanie.

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin editurii Casa Cărţii.
Orice reproducere sau selecţie de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a editurii Casa Cărţii, Oradea.

Sfidarea Holocaustului: zece creştini curajoşi care i-au ajutat pe evrei
Tim Dowley
Copyright © 2020 Casa Cărţii
OP 2, CP 30,
410670 Oradea
Tel./Fax: 0359 800 333; 0728 874 975; 0259 469 057
E-mail: info@ecasacartii.ro
www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DOWLEY, TIM
Sfidarea Holocaustului : zece creștini curajoși care i-au ajutat pe evrei / Tim Dowley ; trad. de Dana Sisoeva. - Oradea : Casa Cărţii, 2020
Conţine bibliografie
Index
ISBN 978-606-732-169-2
I. Sisoeva, Dana (trad.)
929

Traducerea: Dana Sisoeva
Editarea: Camelia Luncan
Tehnoredactarea: Vasile Gabrian
Coperta: Marius Bonce

Tiparul executat la Metropolis srl, str. Nicolae Jiga 31, Oradea
Tel./Fax: 0259 472 640

Cuprins

Prefață 9
Prolog 11
Introducere 17
Holocaustul nazist: o scurtă cronologie 27

1. O foarte neortodoxă călugăriță 37
2. Preoți fatali 61
3. Hotarele cerului 83
4. Fără refugiu 109
5. Quakerii și submarinele 127
6. Moașa permanentă 149
7. Călugărul pe bicicletă 163
8. Pimpernel de Vatican 177
9. Suedezi devotați 197
10. O misionară evazivă 213

Bibliografie 227
Index 229

Introducere

„În cele din urmă, este vorba despre memorie,
despre originile, magnitudinea și, desigur, consecințele ei.”
(Elie Wiesel, *Noaptea*, 1960)

Cel puțin 11 milioane de oameni au murit în sistemul lagărelor de concentrare și exterminare și cel puțin patru milioane numai la Auschwitz/Birkenau. Naziștii au ucis aproximativ șase milioane de evrei și cel puțin alte cinci milioane de neevrei. Peste un milion de copii au fost uciși, născuți și nenăscuți. Lanțul cuprindea lagăre majore și lagăre filiale, care se întindeau ca niște plase de păianjen gigantice maligne peste Europa.

Este vital ca aceste cifre să fie înregistrate și dovedite. Dar numerele sunt atât de mari, încât poate fi dificil de pătruns semnificația lor devastatoare. În această carte, am făcut un pas înapoi și, mai degrabă decât să încerc o nouă analiză a întregului Holocaust[1], am selectat poveștile a zece creștini din diverse tradiții și denominațiuni bisericești și din diferite țări, care au acționat într-o multitudine de situații, cu rezultate variate. Nu am inclus poveștile unor grupuri mari de salvatori și

1 Lucrările de referință recente includ: Laurence Rees, *The Holocaust*, Penguin, Londra, 2017; David Cesarani, *Final Solution: The fate of the Jews 1933–49*, Pan, Londra, 2017; Nikolaus Wachsmann, *KL: A history of the Nazi concentration camps*, Little, Brown, Londra, 2015.

ajutoarele lor, cum ar fi eforturile extraordinare ale sătenilor din Le Chambon-sur-Lignon, Franța, sau ale preoților din Assisi, Italia. Și am ales să procedez în felul acesta, în parte, pentru că poveștile acestora au fost relatate detaliat și autorizat în altă parte, dar și pentru că amploarea și complexitatea acestor istorisiri ar face dificilă o rezumare adecvată, care să fie cuprinsă într-un singur capitol al acestei cărți relativ scurte[2].

Poetul englez William Blake ne atrage atenția: „Cel care face un bine altuia trebuie să-l facă sub forma faptelor particulare. Binele general este pledoaria spânzurătorului, a ipocritului și a lingușitorului"[3]. Istorisirile pe care le-am selectat reprezintă o parte neînsemnată din relatările a mii de indivizi, grupuri și organizații care au încercat să-i protejeze și să-i salveze pe evrei și nu numai de la Holocaust, dar sper să ilustreze diversitatea, ingeniozitatea, curajul și hotărârea câtorva mii de bărbați și femei implicați în această misiune.

Douăsprezece vagoane

Pentru a trece în revistă numeroasele ținte ale Holocaustului lui Hitler, un scriitor a ales cu mult folos imaginea unui tren cu douăsprezece vagoane, fiecare vagon reprezentând un grup diferit, selectat pentru oprimare și exterminare. Deși această imagine nu ne ajută să înțelegem numerele nespus de mari implicate sau mărimea relativă a diferitelor grupuri, ea ne oferă o reprezentare grafică a categoriilor umane afectate:

---

2 În ce privește Le Chambon-sur-Lignon, vezi, de exemplu, Philip Hallie, *Lest Innocent Blood Be Shed: The story of the village of Le Chambon and how goodness happened there*, Harper & Row, New York, 1994; Patrick Henry, *We Only Know Men*, Catholic University of America Press, Washington D.C., 2007; Caroline Moorehead, *Village of Secrets*, Chatto & Windus, Londra, 2014; Peter Grose, *A Good Place to Hide*, Nicholas Brealey, Londra, 2016. Pentru Assisi: Alexander Ramati, *The Assisi Underground: The priests who rescued Jews,* Stein and Day, New York, 1978.

3 *Jerusalem*, f. 55, ll. 48–53, 60–66, în *The Poetical Works*, 1908.

- În primul vagon sunt evreii, purtând Steaua galbenă a lui David. Cei mai mulți sunt selectați pentru exterminarea imediată, alții pentru muncă silnică forțată sau experimente medicale. Holocaustul era menit să-i elimine definitiv pe toți evreii.
- În al doilea vagon sunt membrii comunității de romi și sinti, purtând un triunghi maro, selectați pentru presupusele lor trăsături „non-ariene". Ei sunt trimiși într-o tabără familială, unde vor aștepta până când camerele de gazare sunt pregătite pentru eradicarea lor.
- Din al treilea vagon coboară bărbații homosexuali. Ei sunt trimiși în lagărul de concentrare din Sachsenhausen, lângă Oranienburg, la nord de Berlin, sau la Buchenwald, lângă Weimar. Triunghiul roz pe care-l poartă arată că au încălcat paragraful 175 al Germaniei, implicându-se în relații sexuale, sărutându-se sau pur și simplu îmbrățișându-se cu alți bărbați. Unora li se va oferi oportunitatea de a se „îndrepta", printr-un act sexual cu o femeie în bordelul lagărului. Cei mai mulți vor fi agresați, violați, chinuiți și uciși în bătaie.
- În al patrulea vagon se află clerul, preoții, călugărițele și laicii din multe tradiții creștine bisericești diferite, care au sfidat crezul nazist și s-au făcut „vinovați" de credință și decență. Ei poartă un triunghi purpuriu. Unii vor beneficia de un tratament relativ îngăduitor, alții vor fi uciși pe loc și alții puși să muncească până la moarte. Grupul îi include pe martorii lui Iehova, care au acordat prioritate Bibliei deasupra ideologiei celui de-al Treilea Reich[4]. Între

4 Martorii lui Iehova se consideră înrudiți spiritual cu evreii, ca popor al Vechiului Testament, și cred că Cristos a murit pentru păcatele omenirii, dar nu că vina evreilor are legătură cu crucificarea. În 1940, au întocmit un document, *Das Goldene Zeitalter*, în care au declarat: „Generația prezentă de evrei nu este în niciun fel responsabilă pentru ceea ce fariseii și alții au făcut cu 1900 de ani în urmă". Martorii îl vedeau pe Hitler ca pe un lider demonic, ale cărui doctrine trebuiau contestate în apărarea elementelor creștine de bază.

1933 și 1945, 5911 din cei 6034 de martori ai lui Iehova din Germania nazistă au fost ridicați și trimiși în lagărele de concentrare. Unii au fost mai apoi eliberați.

- În vagonul cinci sunt prizonierii de război ruși, care au fost tratați cu o cruzime de neimaginat.
- În vagonul șase sunt oamenii pe care naziștii îi descriau ca fiind „sub-umani”: polonezii, slavii, slovacii, ucrainenii, lituanienii și rușii. Ei sunt condamnați la muncă silnică cu rații minime și, ca rezultat, cei mai mulți mor.
- Al șaptelea vagon conține prizonieri politici, cei mai mulți comuniști și socialiști, împreună cu luptătorii rezistenței, ridicați din întreaga Europă. Ei trebuie să poarte un triunghi roșu.
- În al optulea vagon sunt oamenii cu dizabilități, care vor fi uciși cu toții; trupurile lor vor fi dezgolite și scheletele analizate, craniile studiate de „oamenii de știință” naziști. Gemenii vor fi observați, testați și operați de dr. Mengele și personalul său.
- Din al nouălea vagon ies femeile și bărbații în vârstă, cei bolnavi, cei cu afecțiuni mentale și dizabilități fizice, cu cârje și scaune cu rotile. Toți sunt trimiși direct în camera de gazare.
- În al zecelea vagon se zăresc surzii, muții și nevăzătorii.
- Din al unsprezecelea vagon coboară criminalii și câțiva nefericiți care au scos din sărite pe vreun nazist. Ei poartă un triunghi verde.
- În al doisprezecelea vagon, și cel final, sunt femeile însărcinate și copiii. În general, în momentul în care copilul se năștea, atât mama, cât și copilul erau trimiși în camera de gazare.

Toți acești oameni au fost supuși unui tratament brutal, foametei, torturii, suprasolicitării și bolii. Naziștii s-au repezit asupra celor bătrâni, bolnavi, cu afecțiuni mentale, surzi, orbi și șchiopi, și aveau ca țintă uciderea tuturor evreilor și a majorității țiganilor. Ei i-au clasificat ca fiind „sub-umani”, i-au persecutat

și i-au ucis pe: polonezi, ruși, slavi și prizonierii de război sovietici. I-au atacat pe toți cei priviți de ei ca fiind „ciudați", inclusiv pe cei cu trăsături fizice atipice, gemeni, cocoșați și oameni cu cranii și schelete neobișnuite. I-au urmărit pe oponenții politici și au luptat împotriva celor care întâmpinau probleme de conștiință și erau considerați dizidenți creștini, martori ai lui Iehova, creștini ortodocși răsăriteni, luterani, catolici, preoți și pastori, bărbați homosexuali, luptători ai rezistenței, femei și copii.[5]

Naziștii dezvoltaseră o ideologie rasială toxică, una care combină ura și prejudecățile tradiționale creștine antievreiești cu antisemitismul rasial și eugenia pseudoștiințifică. Pe lângă acestea, Hitler credea că există două popoare pure rasial, arienii și evreii, iar între ele se dă o luptă existențială pentru supraviețuire. Prin aceleași teorii rasiale, slavii sunt catalogați ca fiind inferiori, „născuți sclavi".

Heinrich Himmler devenise șeful *Schutzstaffel*, sau SS, la începutul anilor 1930, când aceasta era o echipă de gărzi de corp, și a lucrat la transformarea acesteia într-un grup de elită al adepților naziști. Când începe cel de-al Doilea Război Mondial, Himmler folosește trupele SS ca armă în această „luptă rasială de o severitate fără milă", angajându-le în uciderile în masă în Polonia și Uniunea Sovietică. La celebra Conferință de la Wannsee, din 1942, trupelor SS le revenise rolul conducător în executarea „Soluției finale", prin lagărele morții și echipele de exterminare.

Protectorii

Când naziștii încep să-i ucidă pe evreii europeni, milioane de neevrei din Europa trebuie să ia o hotărâre, fiecare în dreptul lui: îi va ajuta pe naziști, îi va ajuta pe evrei sau nu va face nimic? Un procent foarte mic opune rezistență și oferă ajutor. Marea majoritate nu face nimic. Peste 16 000 de salvatori au fost recunoscuți

5 Din Kennilyn Fuig, „Non-Jewish Victims in the Concentration Camps" în Michael Berenbaum, ed., *A Mosaic of Victims: Non-Jews persecuted and murdered by the Nazis*, New York University Press, New York, 1990, p. 176.

oficial de Yad Vashem în Ierusalim, totuși nimeni nu știe câți au fost de toți.

Numărul celor scăpați de Holocaust, trăind ilegal cu ajutorul și sprijinul neevreilor, este extrem de scăzut în comparație cu numărul celor deportați în lagărele de exterminare. De exemplu, în Berlin au fost oameni de alte naționalități care au fost gata să ajute și și-au riscat viețile pentru salvarea evreilor[6], deși aceștia sunt foarte puțini în comparație cu cei care au rămas indiferenți, au închis ochii, au devenit complici prin denunțarea oamenilor la poliție sau au participat activ la Holocaust.

Adesea, s-a presupus în mod greșit că toți salvatorii au fost creștini. De fapt, unii au fost atei sau agnostici, unii europeni din sud-est au fost musulmani, au fost și cazuri de evrei salvați de comuniștii dedicați. Unii salvatori aveau un prieten, coleg sau tovarăș de lucru evreu, pe care au dorit să-l ajute. Alții au fost motivați de patriotism sau de convingerile lor politice: de exemplu, danezii i-au ajutat pe evreii din țara lor, în parte ca un act de rezistență națională față de naziști. Mulți dintre salvatori au acționat dintr-un sentiment de dreptate sau ca răspuns direct la suferința semenilor lor.

Din mica majoritate a celor care au salvat evrei din rațiuni explicit creștine, unii au făcut acest lucru dintr-o înțelegere religioasă particulară al înrudirii cu aceștia, un fel de filosemitism creștin, aparent mai des întâlnit printre cei din tradițiile calviniste. Unii creștini i-au salvat pe evrei ca răspuns la învățătura Bibliei despre compasiune, dragoste și dreptate – de exemplu, pilda bunului samaritean sau porunca de a-L iubi pe Dumnezeu și a-i iubi pe semeni – aplicând aceste precepte la evenimentele contemporane înspăimântătoare. Unii lideri creștini au denunțat relele nazismului și politicile sale ucigașe, învățându-i pe alții că sunt o erezie și inspirându-i pe creștini să participe la operațiunile de eliberare. Majoritatea salvatorilor creștini au fost oameni deosebit de devotați.

6 Vezi capitolele 5 și 9.

E greșit să generalizăm, plecând de la un număr mic de bărbați și femei, ale căror istorii au fost selectate pentru această carte. Totuși, merită remarcat că mulți dintre salvatori erau necăsătoriți (unii pentru că făcuseră un legământ de celibat); că au fost și femei; și că, dincolo de faptele lor uimitoare de curaj și inițiativă proprie, cei mai mulți probabil că nu și-ar fi găsit un loc în istorie. Filosoful polonez Zygmunt Bauman (1925–2017) a subliniat acest lucru în felul următor: „Dacă nu ar fi fost Holocaustul, cei mai mulți dintre acești salvatori și-ar fi urmat drumurile lor particulare, unii implicați în fapte caritabile, alții ducând vieți simple, discrete. Ei erau eroi în stare latentă, și adesea nu se distingeau prin nimic de cei din jurul lor”[7]. Nechama Tec (1931–), ea însăși o supraviețuitoare a Holocaustului, a sugerat că mulți dintre salvatori nu au fost motivați atât de mult de altruism, cât de un grad neobișnuit de independență: „distincție și separare de mediul lor”. Aproape toți par a fi combinat tăria de caracter ieșită din comun cu o anumită rezistență și o exprimare plină de căldură a omeniei.

Toți oamenii ale căror povești sunt relatate în această carte au avut principii morale puternice și au trăit potrivit cu ceea ce au considerat a fi standardele creștine tradiționale, și aceasta probabil cu o conștiinciozitate mai mare decât a celor mai mulți. Și totuși, paradoxal, când s-au confruntat cu realitățile dure ale cruzimii și puterii naziste, s-au surprins pe ei înșiși de fapte contrare legilor pe care mai înainte le consideraseră bătute în cuie. De exemplu, o salvatoare daneză numită Marion Pritchard, fostă van Binsbergen, mărturisise că, până la sfârșitul războiului, a „ucis, furat, mințit, de toate. Am călcat fiecare din cele zece porunci, poate cu excepția primeia”[8]. Corrie ten Boom, a cărei poveste este relatată în capitolul 4, spunea cam același lucru. Cât despre motivul pentru care a oferit ajutor, Pritchard afirmă: „Nu m-am gândit la aceasta. Pur și simplu am acționat”. În mod

7 Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Cambridge, 1991, p. 5–7.

8 Malka Drucker și Gay Block, „Marion P. van Binsbergen Pritchard”, în *Rescuers: Portraits of moral courage in the Holocaust*, Holmes & Meier, New York, 1992, p. 36.

similar, părintele Bruno, a cărui poveste este relatată în capitolul 7, mărturisește: „Pur și simplu am făcut ce trebuia să fac”.

Olandezul creștin Joop Westerweel, cel care împreună cu „Grupul Westerweel” a reușit să scoată prin contrabandă între 200 și 300 de evrei din Belgia și Franța pentru a ajunge în țările neutre Elveția și Spania, și care a fost executat de naziști pe 11 august 1944, pledase pentru acțiune, în defavoarea dezbaterii, citând din Matei 10:37–39:

> Cine iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine și cine iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine. Cine nu-și ia crucea lui și nu vine după Mine nu este vrednic de Mine. Cine își va păstra viața o va pierde și cine își va pierde viața pentru Mine o va câștiga.

El și soția sa, Wilhelmina, își lăsaseră cei patru copii în plasament pentru a se angaja în misiunea de salvare.

În citirea acestor istorisiri, este important să păstrăm în minte numărul salvatorilor creștini. „Unii creștini au ales să stea în Holocaust alături de evreii suferinzi. Mult mai mulți creștini, totuși, au ales să stea tăcuți departe de flăcări, îmbrățișând douăzeci de secole de teologie anti-evreiască”[9].

Cine sunt *drepții*?

Situat în Ierusalim, Yad Vashem (termenul evreiesc pentru „monument și nume”) își primește denumirea din Isaia 56:5: „…le voi da în Casa Mea și înăuntrul zidurilor Mele un loc și un nume mai bun decât fii și fiice; le voi da un nume veșnic, care nu se va stinge”. Neevreii care și-au riscat sau și-au dat viața pentru a-i ajuta pe evrei în timpul Holocaustului au fost incluși în lista celor *Drepți între popoare*. În grădina celor *Drepți între popoare* a fost plantat câte un copac pentru fiecare dintre ei, simbolizând

9 Sidney G. Hall, *Christian Anti-Semitism and Paul's Theology*, Augsburg Fortress, Minneapolis, 1993.

înnoirea vieții, și lângă fiecare copac a fost așezată o placă ce are înscris numele persoanei desemnate – „Ei sunt ca un pom sădit lângă un izvor de apă, care își dă rodul la vremea lui și ale cărui frunze nu se vestejesc" (Psalmul 1:3). Numele acestor persoane apar, de asemenea, pe „Zidul de onoare".

Mai puțin de 20 000 de nume apar pe lista autorizată de Yad Vashem. Criteriile stabilite de comisia Yad Vashem sunt explicite și simple: cei „drepți" trebuie să-și fi riscat viețile pentru a-i ajuta pe evreii amenințați de naziști și trebuie să fi făcut acest lucru fără să aștepte o compensație sau o răsplată. După standardele obișnuite, salvatorii nu au fost numai drepți, ci și eroi; ei au acționat dincolo de chemarea datoriei. Niciuna dintre principalele religii nu are ca *datorie* sacrificiul de sine, fapta eroică. În loc să ne întrebăm: „De ce nu au fost mai mulți binefăcători și salvatori?", am putea la fel de bine să ne întrebăm: „Cum de sunt atât de mulți?". Probabil că nu vom găsi niciodată o explicație adecvată a faptelor extraordinare de conștiință sau a curajului lor.[10]

În ultima analiză, ajutorarea evreilor în fața amenințării naziste a fost o faptă de excepție. Istoricul Christopher Browning scrie: „În definitiv, Holocaustul a avut loc pentru că, vorbind la modul concret, ființe umane individuale au ucis alte ființe umane într-un mare număr, pe o perioadă lungă de timp". Faptele individuale de curaj, de exemplu cele ale lui Corrie ten Boom, ale lui Oskar Schindler, ale multor femei și bărbați polonezi curajoși care au ascuns evrei, și ale cetățenilor olandezi, care au fost dispuși să-i ascundă și să-i ajute pe concetățenii lor evrei, nu pot ascunde faptul că marea majoritate a optat pentru complicitatea cu genocidul nazist al evreilor, fie prin participare activă, fie prin indiferență, contribuind la succesul naziștilor în războiul lor împotriva evreilor.

---

10 Berel Land, „Undoing Certain Mischievous Questions about the Holocaust" în *Post Holocaust: Interpretation, misinterpretation and the claims of history*, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis, 2005, p. 93–95.